

Оглядове досьє
щодо питання законодавчого врегулювання надання окремого статусу
Захисникам / Захисницям України та членам їх сімей*

Анотація. Оглядове досьє присвячено дослідженню законодавчого врегулювання надання окремого статусу Захисникам / Захисницям України та членам їх сімей. Значну увагу приділено питанням оновлення законодавства у частині соціального захисту ветеранів війни (учасників бойових дій) як пільгоорієнтованих громадян з огляду на необхідність відходу від «радянської» організації системи відповідних заходів. Викладено теоретичний аспект запровадження правового статусу для нової категорії осіб, які «брали безпосередню участь в операціях із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України». Досліджено історичний та правовий аспект зазначеної проблематики. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини, яка свідчить про постійне зростання кількості категорій позовів, що пов'язані із порушеннями з боку України прав осіб у зв'язку з необґрунтованою відмовою у наданні статусу або його позбавленні, а також незабезпеченні пільгами чи допомогою з мотивів відсутності фінансування. Узагальнено позиції щодо поставленого у зверненні питання, стисло викладено їх у Висновку.

Основні аспекти питання запровадження на законодавчому рівні окремого статусу «Захисник / Захисниця». Загроза суверенітету нашої держави та значимість завдань, що поставлені перед Збройними Силами України, Національною гвардією України та іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами спеціального призначення відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»¹, актуалізували необхідність вирішення проблем соціального захисту ветеранів війни (учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни), а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України.

Триває розпочатий Міністерством у справах ветеранів України (спільно з Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Експертною радою науковців та представниками силових відомств) процес аналізу законодавства про соціальні пільги і допомоги ветеранам війни, членам загиблих (померлих) ветеранів війни та родинам загиблих (померлих) Захисників². Моніторинг законодавства передбачає узгодження нормативних положень шести законів і 179 підзаконних актів. Такий концептуально правильний підхід заслуговує

---

¹ Про Національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

² Міністерство ветеранів готує новий законопроект щодо соціальної підтримки Захисників України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-gotuye-novij-zakonoprojekt-shchodo-socialnoyi-pidtrimki-zahisnikiv-ukrayini-pershij-zastupnik-ministra-oleksandr-porhun>

на підтримку, оскільки «інвентаризація»³ правових норм законодавства України з питань соціального захисту комбатантів⁴ є необхідним кроком у виконанні державою своїх соціальних зобов'язань.

В українському законодавстві відсутнє поняття «комбатант», натомість вживається поняття «учасник бойових дій», однак зазначені поняття є змістовно тотожними. Більш того, першоджерелом для визначення поняття «учасник бойових дій» та змісту його правового статусу стало вживане у міжнародному гуманітарному праві поняття «комбатант». Комбатантами вважають осіб, які безпосередньо беруть участь у воєнних діях у складі збройних сил однієї зі сторін конфлікту, у зв'язку з чим зазначені особи наділені особливим правовим статусом відповідно до Женевських конвенцій.

Основною метою оновлення законодавства є необхідність відходу від «радянського» способу (методу організації) соціального захисту ветеранів війни (учасників бойових дій) як пільгоорієнтованих громадян⁵. За оцінками правозахисних організацій, діяльність яких спрямована на захист прав ветеранів війни, чинна система державної соціальної підтримки є застарілою та не відповідає реальним потребам зазначеної категорії осіб. Якщо одним категоріям захисників держава має забезпечити гідну старість, то іншим – дати можливість для саморозвитку, навчання та повернення у цивільне життя⁶.

Нині слід врахувати і факт збільшення у рази кількості учасників бойових дій через повномасштабну військову агресію Російської Федерації. Так, останніми законодавчими змінами передбачено надання статусу учасника бойових дій бійцям територіальної оборони і бійцям добровольчих формувань територіальних громад. Окрім того, запроваджено окрему категорію осіб – члени родин загиблих (померлих) Захисників України.

Правовий статус – це положення людини у правовій реальності, сукупність її суб'єктивних прав, юридичних обов'язків і законних інтересів. У національному законодавстві визначено правовий статус ветеранів війни, до яких належать учасники бойових дій (частина друга статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁷). У більшості зарубіжних країн ці статуси збігаються (див. Додаток 1). Відповідно до законодавства України поняття «ветеран війни» є збірним і містить, окрім учасників бойових дій, також учасників війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

---

³ Термін, що використовується в європейській правовій практиці та у наукових дослідженнях, у тому числі в Україні. Означає сукупність заходів, спрямованих на перегляд норм (нормативно-правових актів) щодо їх відповідності сучасним потребам суб'єктів права, реальності реалізації або номінальності існування, а також відсутності дублювання, неузгодженостей, колізій та інших техніко-юридичних помилок.

⁴ Від французького «combattant» (воїн, борець, воюючий).

⁵ У новому законопроекті Захисникам України передбачені пільги та державні гарантії. URL: http://www.usva.org.ua/mambo3/index.php?option=com_content&task=view&id=8653&Itemid=1

⁶ Новий проект закону про статус ветеранів та гарантії їх соціального захисту. URL: <https://legal100.org.ua/novi-y-zakon-pro-status-veteraniv/>

⁷ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-ХІІ від 22.10.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

На сьогодні зареєстрована низка законопроектів, спрямованих на удосконалення системи соціального захисту зазначеної категорії осіб, зокрема: «Про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів» (реєстр. № 3407 від 29.04.2020), «Про статус осіб, які сприяли захисту Батьківщини, та осіб, постраждалих внаслідок збройних конфліктів» (реєстр. № 3408 від 29.04.2020), «Про Захисників / Захисниць України та членів їх сімей» (реєстр. № 4389 від 17.11.2020), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання учасниками бойових дій осіб, які брали безпосередню участь в здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та інших питань» (реєстр. № 7322 від 27.04.2022). Авторами законопроектів пропонуються різні підходи до визначення понятійно-категоріального апарату, зокрема щодо встановлення категорій та/або правових статусів осіб, на яких поширюватиметься законодавство про соціальний захист ветеранів війни.

На відміну від інших, законопроект «Про Захисників / Захисниць України та членів їх сімей» передбачає «державні зобов'язання щодо забезпечення гідної системи підтримки особам, яким встановлюється статус: Захисник (Захисниця) України, член сім'ї загиблого (померлого) Захисника, Захисник з інвалідністю та Захисник з особливими бойовими заслугами⁸. Для осіб, які брали безпосередню участь в АТО / ООС, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁹ залишатиметься чинним у частині, що не стосується ветеранів АТО / ООС та осіб, прирівняних до них.

Теоретичний аспект. Запровадження правового статусу для нової категорії осіб не є результатом довільних дій держави. Зазначений процес детермінований об'єктивними конкретно-історичними, соціальними чинниками розвитку суспільних відносин і закономірностями формування галузевого законодавства.

На відміну від чинного порядку законопроектом пропонується визнавати «Захисниками / Захисницями» тих осіб, які «брали безпосередню участь в операціях по захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України», і у такий спосіб виокремити Захисників поміж 23-х категорій осіб, які за Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» належать до ветеранів війни. Основна мета – самостійне правове регулювання статусу «Захисник / Захисниця». Аналіз змісту законопроекту дає підстави стверджувати, що окрім втілення патріотичних ідей, у назві «Захисник / Захисниця» правовий статус зазначеної категорії не відрізняється за змістом від правового статусу категорії «учасник бойових дій»¹⁰, за винятком групи норм, що структурно

---

⁸ Про Захисників/Захисниць України та членів їх сімей: проект Закону України (реєстр. № 4389 від 17.11.2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70451

⁹ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-ХІІ від 22 жовтня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

¹⁰ Віктор Крук. Верховна Рада планує ухвалити новий закон про захисників України. URL: <https://www.telegraf.in.ua/customer/10102209-verhovna-rada-planuye-uhvaliti-novij-zakon-pro-zahisnikiv-ukrajini.html>

систематизують заходи, спрямовані на забезпечення швидкого та комфортного переходу від військової служби до цивільного життя. Відповідно, потребує з'ясування питання об'єктивності підстав такого виокремлення, зокрема встановлення етимології (тобто історично-правового походження) терміна «захисник», його застосування в законодавстві України.

У загальному розумінні захисник – той, хто захищає, обороняє, охороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних дій. Як учасник правовідносин захисник не є новим суб'єктом права у національному законодавстві. Захисником у кримінальному процесі є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого. Правовий статус захисника визначається нормами Кримінального процесуального кодексу України (статті 45–53).

Поширеною є думка про те, що підставою для появи нового суб'єкта суспільних відносин, тобто «Захисника / Захисниці», стала військова агресія Російської Федерації, яка спричинила необхідність невідкладного комплексного перегляду системи національної безпеки і оборони держави та законодавчого врегулювання нових суспільних відносин, що виникли у зв'язку з цим.

Історичний аспект. Поява в законодавстві терміна «захисник» не в значенні учасника кримінального процесу пов'язана із запровадженням в Україні відповідного професійного свята. На підставі Указу Президента України № 202/99 від 23 лютого 1999 року встановлено свято – День захисника Вітчизни, що відзначалося 23 лютого, та відповідно запроваджено узагальнюючий термін «захисник Вітчизни», який не мав (і досі не має) значення та ознак правосуб'єктності, а лише позначає певний род професійної діяльності.

Неоголошена в 2014 році війна Російської Федерації проти України змусила змінити погляди. Загальновідомо, що свята як колективна форма свідомості є відображенням ціннісних орієнтирів суспільства. Відповідно до Указу Президента України № 806/2014 від 14 жовтня 2014 року в Україні з метою вшанування мужності і героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій та звитяг Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві, встановлено нове свято – День захисника України, яке відзначається щорічно 14 жовтня. Цим же Указом визначено таким, що втратив чинність попередній Указ Президента України № 202/99.

З 2015 року зазначене свято є неробочим днем, а 5 серпня 2021 року свято перейменовано на День захисників та захисниць України¹¹.

Огляд дозволяє констатувати той факт, що професійне свято – День захисника Вітчизни стало державним. Захисниками / захисницями стали вважати і добровольців, які брали безпосередню участь в операціях із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. З правового погляду, це

---

¹¹ Про внесення зміни до статті 73 Кодексу законів про працю України: Закон України № 1643-IX від 14.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1643-20#n5>

дозволило визначити, що такі категорії осіб, як «військовослужбовець» та «учасник бойових дій», можуть мати різні правові статуси.

Виокремлення серед «учасників бойових дій» категорії «Захисник / Захисниця»¹² на підставі темпорального чинника не повною мірою корелюється з ідеєю вшанування всіх захисників, які упродовж століть боронили Українську землю. Фахівці Інституту історичної пам'яті вважають, що зміни в законодавстві жодним чином не повинні означати різне ставлення до вшанування інших ветеранів й учасників бойових дій.

Правовий аспект. Законодавча діяльність є успішною лише за умови дотримання певних принципів, під якими слід розуміти основоположні ідеї та вимоги, що характеризують її зміст, відображають основні властивості і забезпечують успішне виконання поставлених завдань.

У межах теми оглядового дос'є серед принципів законодавчої діяльності слід виділити принцип самостійності (достатності) предмета закону.

Принцип самостійності (достатності) предмета закону означає, що питання, які суб'єкти законодавчої діяльності бажають зробити предметом регулювання певного закону, повинні бути складником суспільних відносин, які є важливими за значенням (порівняно з тими відносинами, які є предметом регулювання інших законів) і є самостійними з тематичного погляду, тобто не можуть вважатися органічною частиною іншої групи суспільних відносин, яка вже регулюється іншим законом. Недодержання зазначеного принципу, тобто підготовка, внесення і прийняття законів, що мають несамотійний предмет регулювання, збільшує кількість суперечностей між нормами законів, необґрунтовано збільшує загальну кількість законів і має закономірний наслідок – зниження їх ефективності.

Зважаючи на специфіку сфери суспільних відносин, запровадження та визначення змісту правового статусу «Захисник / Захисниця» повинно відбуватися з урахуванням ратифікованих Україною міжнародних документів та стандартів, пропонує міжнародними організаціями. Слід констатувати, що «учасник бойових дій» (у розумінні національного законодавства), а в разі запровадження окремого статусу й «Захисник/Захисниця» є суб'єктом не лише національного, а й міжнародного гуманітарного права.

Зниження ефективності закону, особливо предметом регулювання якого є соціальний захист, виявляється зазвичай у пониженні рівня наданого соціального захисту. Значна кількість порушень виникає у зв'язку з необґрунтованою відмовою у наданні статусу або його позбавленні, а також незабезпеченні пільгами чи допомогою з мотивів відсутності фінансування. Судова статистика свідчить про постійне зростання таких категорій позовів. Збільшилась і кількість справ проти України в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Європейська конвенція з прав людини визначає права, які за своєю сутністю є громадянськими та політичними, однак більшість із них має наслідки соціального

---

¹² Життя після АТО (все для наших захисників). URL: <https://life-after-ato.com.ua/post/1006>

чи економічного характеру¹³. Базуючись на концепції неподільності прав людини, держава, яка визнала право на певний вид соціальної допомоги, повинна забезпечити його реалізацію в недискримінаційний спосіб.

ЄСПЛ вважає, що право на володіння виникає тоді, коли держава вирішила встановити певне соціальне право як норму закону. Єдина умова – виконання необхідних установлених законом вимог, окрім явно дискримінаційних¹⁴. Зменшення, скасування соціальних виплат розглядатиметься як втручання у право мирного володіння¹⁵. Це не означає, що державам забороняється змінювати свою соціальну політику, зменшувати розмір виплат чи припиняти їх. Соціальні виплати можуть бути змінені, і це не означатиме втручання у право володіння майном відповідної особи, за умови, що зміна виправдана нагальним суспільним інтересом¹⁶. Таким чином, ЄСПЛ інтерпретував принцип охорони права власності (права мирного володіння) на відносини соціального захисту. У своїх рішеннях ЄСПЛ визнає: «Людина, яка відповідає умовам встановлених законом для отримання соціальної виплати, і якій така виплата призначена та/або виплачувалася, має право на отримання виплати у відповідному грошовому вираженні, тобто право на власність».

Висновок. Необхідність виваженого підходу до запровадження правового статусу для нової категорії осіб, зокрема врахування всіх аспектів його виокремлення, не викликає сумнівів.

Перспективним видається підхід комплексного врегулювання питання соціального захисту ветеранів війни (учасників бойових дій, Захисників/Захисниць), зокрема шляхом оновлення переліку категорій. Уже тривалий час науково обґрунтовується доцільність виключення з переліку ветеранів війни категорії осіб, що належать до учасників війни, та включення їх до категорії – «особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

---

¹³ ECtHR, *Stec and Others v. the United Kingdom* [GC] (dec.) 65731/01, 06.07.2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70087>, п. 52.

¹⁴ ЄСПЛ *Белле, Уерта та Віалат проти Франції* (рішення) (ECtHR, *Bellet, Huertas and Vialatte v. France* (dec.)), 40832/98, 40833/98, 40906/98, 27.04.1999. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-30636>, п. 5; *Расмуссен проти Польщі* (*Rasmussen v. Poland*) 38886/05, 28.04.2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92429>, п. 71; *Річардсон проти Сполученого Королівства* (рішення) (*Richardson v. the United Kingdom*) (dec.) 26252/08, 10.04.2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110779>, п. 17.

¹⁵ Всі принципи, які застосовуються загалом у справах, що стосуються статті 1 Протоколу № 1, є так само актуальними, коли йдеться про соціальні виплати. ЄСПЛ, *Стец та інші проти Сполученого Королівства* [Велика палата] (рішення) (ECtHR, *Stec and Others v. the United Kingdom* [GC] (dec.)) 65731/01, 12.04.2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73198>, п. 54.

¹⁶ *К'яртан Асмундсон проти Ісландії* (*Kjartan Ásmundsson v. Iceland*), §§ 39–40; «*Расмуссен проти Польщі*» (*Rasmussen v. Poland*), § 71; «*Москаль проти Польщі*» (*Moskal v. Poland*), §§ 51 та 64; «*Грудіч проти Сербії*» (*Grudić v. Serbia*), § 72; «*Гоогендік проти Нідерландів*» (*Hoogendijk v. the Netherlands*); «*Валков та інші проти Болгарії*» (*Valkov and Others v. Bulgaria*), § 84; «*Філіппу проти Кіпру*» (*Philippou v. Cyprus*), § 59.

Довідкова інформація

I. «Комбатант» у міжнародному гуманітарному праві

З часом, держави, організації й групи почали просувати розширення норм Женевської конвенції. У 1977 році було розроблено Перший Додатковий Протокол до Женевських Конвенцій від 12 серпня 1949 року, за яким, окрім держав, визнавалися й інші утворення, що можуть застосовувати силу в межах збройного конфлікту.

Відповідно до міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) комбатанти – це особи, які підпадають під одну з категорій статті 4 (А) Третьої Женевської конвенції й мають право отримати статус військовополонених. Відповідно до МГП термін «комбатант» описує тих осіб, які мають право брати безпосередню участь у міжнародних збройних конфліктах¹⁷. Учасниками міжнародного збройного конфлікту є:

1. Усі члени збройних сил¹⁸, окрім медичного персоналу та представників духовенства¹⁹; члени інших ополчень та інших добровольчих загонів, зокрема організованих рухів опору, що належать до сторони конфлікту, за умови, що такі ополчення або добровольчі загони відповідають певним умовам (ними керує відповідальна особа; вони носять фіксований розпізнавальний знак, який розпізнається на відстані (комбатанти повинні відрізнитись від цивільних під час військових атак / операцій з підготовки до атак; на додаток до цього, крім розпізнавального знаку групи комбатанта, є вимога відрізнити себе в індивідуальному порядку); вони відкрито носять зброю; вони проводять операції відповідно до законів і звичаїв війни).

2. Військовослужбовці регулярних збройних сил, які визнають вірність уряду/ владі, навіть якщо влада не визнається стороною противника (-ів).

Кожного разу, коли сторона конфлікту включає воєнізовані (парамілітарні) формування або озброєні правоохоронні органи до складу своїх збройних сил, вона має повідомляти про це іншу сторону/ сторони.

3. Учасники спротиву – жителі неокупованої території, які незапланованим стихійним чином озброїлися через наближення загарбника для здійснення спротиву. Мається на увазі, що війська загарбника вже вторглися на територію

---

¹⁷ Міжнародний збройний конфлікт виникає, коли одна або декілька держав вдаються до збройного нападу проти іншої держави, незалежно від причин або інтенсивності конфронтації, включаючи збройні конфлікти, під час яких народи борються проти колоніального панування, іноземної окупації чи расистських режимів, здійснюючи своє право на самовизначення.

¹⁸ Озброєні сили воюючої сторони включають всі підрозділи, групи, які знаходяться під командуванням збройних сил, навіть якщо дану сторону військового конфлікту (уряд, орган влади) не визнає інша сторона конфлікту.

¹⁹ Капелани, релігійні служителі ідентифікуються так як і медики, емблемою червоного хреста, червоного півмісяця або червоного кристала.

іншої держави, чиї жителі не встигли перейти до регулярних збройних сил. Якщо вони відкрито володіють зброєю та поважають закони та звичаї війни, їх відносять до комбатантів²⁰.

Відповідно до III Женевської Конвенції комбатант, який потрапляє в полон, – військовополонений²¹. Медики та духівництво, будучи членами збройних сил, не підпадають під термін «комбатант», тому, потрапляючи до полону, не можуть мати ті ж права, що й військовополонені. Якщо комбатант, не маючи розрізнявальних знаків, потрапляє в полон, він не зможе вважатися військовополоненим, і, таким чином, його можуть судити за акт війни²². За Третьою Женевською конвенцією у певних випадках комбатанти, які не дотрималися вимог щодо розпізнавальних знаків, можуть позбавлятися статусу військовополонених, проте отримувати захист, рівноцінний до захисту військовополоненого^{23; 24}.

II. Сполучені Штати Америки

Військова правова система США є кодифікованою в Єдиному кодексі військової юстиції (Uniform Code of Military Justice, UCMJ), котрий діє щодо всіх видів військ США.

Усі члени озброєних сил, включно з резервістами, військовослужбовцями, гвардійцями, військовослужбовцями у відставці – підпорядковані нормам Єдиного кодексу військової юстиції. Якщо військовослужбовець вчиняє злочин, не пов'язаний із військовою службою, він буде все одно додатково підпадати під дію норм Єдиного кодексу військової юстиції, навіть якщо його правопорушення було цивільно-правовим. Зазвичай покарання може варіюватися від втрати пільг та привілеїв до заключення під варту та звільнення. Усі члени збройних сил належать до юрисдикції військового права незалежно від того, чи знаходяться вони фактично на службі.

Класифікація збройних сил США:

- 1) військовослужбовці регулярного компоненту збройних сил, зокрема особи, які очікують звільнення через закінчення терміну строкової служби;
- 2) добровольці, з моменту їхнього призову або зарахування до лав збройних сил;
- 3) призовники, з моменту фактичного призову;
- 4) інші особи, призвані до лав армії на законних підставах або ті особи, які отримали наказ служити або проходити навчання у військових силах у відповідні терміни;
- 5) курсанти, авіаційні курсанти, курсанти військово-морських училищ;

---

²⁰ URL: <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=AF64638EB5530E58C1>

²¹ URL: <https://casebook.icrc.org/glossary/combatants>

²² Акт війни – це дії однієї країни проти іншої, з наміром спровокувати війну або дії, які відбуваються під час оголошеної війни чи збройного конфлікту між військовими силами будь-якого походження

²³ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

²⁴ Zachary, Shlomy (2005). Between the Geneva Conventions: Where Does the Unlawful Combatant Belong? *Israel Law Review*, 38(1-2), 378–417.

б) члени резерву; військовослужбовці Національної гвардії США або Повітряної національної гвардії США, які перебувають на федеральній службі (Federal Service);

7) пенсіонери регулярного компоненту збройних сил;

8) пенсіонери резервного компоненту, госпіталізовані зі збройних сил;

9) члени резерву флоту й резерву військово -морської піхоти флоту;

10) члени Національного управління океанічних та атмосферних досліджень, служби громадської охорони здоров'я та ін. організацій;

11) особи, які служать або супроводжують збройні сили в польових умовах, під час оголошеної війни або надзвичайної операції²⁵.

Особи, які належать до однієї з восьми категорій Ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 2 серпня 1949 року (6 UST 3316) й порушують право війни, також підпадають під юрисдикцію Єдиного кодексу військової юстиції. До жертв війни відносять цивільних осіб, поранених та хворих комбатантів (законних учасників війни, до яких належить особовий склад збройних сил), які припинили опір, військовополонених. Ці категорії знаходяться під захистом відповідних конвенцій: Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р.²⁶.

III. Грузія²⁷

Закон Грузії «Про військовий обов'язок та військову службу» визначає такий склад військовослужбовців:

а) військовослужбовці (окрім офіцерів) обов'язкової військової служби і контрактної (професійної) військової служби;

б) рядові та капрали;

в) молодші сержанти (мічмани)²⁸.

Крім того, Закон Грузії «Про Резерв Військових Сил та військову резервну службу» визначає види воєнної резервної служби: активна резервна служба (активний резерв); мобілізаційна резервна служба (мобілізаційний резерв).

Активний резерв складається з: резерву Професійних Сил (створюється з метою негайного включення резервіста до складу Сил Оборони, підрозділів з високою бойовою підготовкою та бойовою готовністю, для посилення та підтримки підрозділів Сил Оборони); територіального резерву (входить до складу Національної гвардії Сил Оборони та організований у підрозділах територіальної оборони, що складаються, своєю чергою, з маневрених елементів і територіальних

²⁵ URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/802>

²⁶ URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Prev_Posibnyk_MGB_A4-4.pdf

²⁷ URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/4102556?publication=2>

²⁸ URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31780?publication=79>

загонів, пристосованих до намічених завдань та географічного ареалу); резерву спеціалістів (створюється для виконання специфічних вимог та завдань Сил Оборони і складається з осіб (зокрема висококваліфікованих фахівців) за визначеними цивільними спеціальностями)²⁹.

Резервісти в період проходження військової резервної служби користуються соціальними гарантіями, установленими законодавством Грузії, військовослужбовці – компенсаціями, стипендіями, іншими гарантіями соціального захисту.

IV. Боснія і Герцеговина

Відповідно до Ст. 33 Закону «Про оборону Боснії і Герцеговини» Збройні Сили формуються із професійних військовослужбовців, військовослужбовців резерву, цивільного персоналу та курсантів³⁰. Відповідно до цього закону Збройні Сили – це всі формування та підрозділи, як бойові, так і допоміжні, сухопутних, повітряних сил та сил протиповітряної оборони, організовані офіційними інституціями Боснії та Герцеговини. Військові сили можуть бути організовані, підготовлені, споряджені або мобілізовані на території Боснії та Герцеговини виключно відповідно до зазначеного Закону та Закону про службу в Збройних Силах Боснії та Герцеговини.

Завданнями Збройних Сил Боснії та Герцеговини є:

- а) участь в операціях з колективної безпеки, підтримки миру, операціях самооборони, зокрема й операції з боротьби з тероризмом;
- б) забезпечення військового захисту Боснії та Герцеговини та її громадян у разі військового нападу;
- в) допомога цивільним органам влади в реагуванні на стихійні та інші лиха й аварії;
- г) протимінні дії на території Боснії та Герцеговини;
- г) виконання міжнародних зобов'язань Боснії та Герцеговини.

V. Північна Македонія

Відповідно до Закону «Про оборону»³¹ служба в Збройних Силах є обов'язковою. Структура Збройних Сил складається з військових частин, управлінь, штабів та військових установ. Збройні Сили Македонії складаються із сухопутних військ, протиповітряної оборони, військової авіації. Наявна структура військових звань. Дефініцію «комбатант» закон не визначає.

V. Естонія

Естонське законодавство чітко визначає поняття «військова служба» та «військовослужбовець». Військова служба – це служба військовозобов'язаної особи в межах військового звання. Законодавство визначає структуру військових

²⁹ URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/4102556?publication=2>

³⁰ URL: <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/014%20ARMY%20LEGISLATION/BH%20Law%20on%20Defence%20of%20Bosnia%20and%20Herzegovina%2088-05.pdf>

³¹ URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/1342871/1504_1217228533_law-on-defense.pdf

звань. Лише особа, яка перебуває на військовій службі, є військовослужбовцем. Військова служба в Естонії розподілена на обов'язкову та активну. Існує також альтернативна служба – це обов'язкова підготовка з питань оборони держави особи, яка з певних причин відмовляється від проходження служби з релігійних або етичних причин. Обов'язкова служба розподіляється на призовну та резервну. Структура Збройних Сил поділена на частини, командування, штаби та установи. Дефініцію «комбатант» закон не визначає.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

*Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.